

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

A:portacions de les edicions de textos al coneixement. de la llengua catalana dels segles XVI, XVII i XVIII
Joaquim Martí Mestre

Catalan Review, Vol. XIII, number 1-2, (1999) p. 117-134

APORTACIONS DE LES EDICIONS DE TEXTOS AL CONEIXEMENT DE LA LLENGUA CATALANA DELS SEGLES XVI, XVII I XVIII

JOAQUIM MARTÍ MESTRE

L'any 1973, en un article ja clàssic, Ramon Aramon i Serra es planyia, no sense raó, de la manca d'edicions crítiques i d'estudis sobre les lletres catalanes durant els segles XVI, XVII i XVIII, època de gran interès per a la nostra història lingüística pels canvis estructurals i culturals que s'hi produïren. Tot i reconèixer que en l'aspecte extern i cultural hom comptava amb estudis tan valuosos com els de Jordi Rubió i Balaguer (1956, 1958) i de Manuel Sanchis Guarner (1963), la història interna de la llengua catalana d'aquesta època estava encara per fer.

El terme "Decadència," que recobria tot aquest llarg període, havia deixat sentir els seus efectes paralitzants sobre els investigadors, i pràcticament només es tenia present la castellanització del català "decadent." Però Aramon ja intuïa que sota els barbarismes de la llengua literària, "il existait une langue vivante qui se maintenait fraîche et riche," les característiques de la qual només les edicions crítiques i les anàlisis lingüístiques acurades podrien precisar. I apuntava la necessitat d'estudiar especialment els textos que millor haurien conservat la llengua viva, com les cançons tradicionals i els documents privats.

Avui dia, tot i que encara resta molt a fer, afortunadament la situació ha millorat considerablement; durant les dècades dels 80 i dels 90 s'han editat diversos textos catalans d'aquella època, sovint acompanyats d'anàlisis lingüístiques, algunes d'una gran exhaustivitat. Això, juntament amb altres recerques sobre la llengua d'aquest període, ha fet que avui tinguem una visió molt més precisa de la nostra història lingüística.

Com a homenatge i reconeixement a Josep Gulsoy, un dels investigadors que més ha prestigiat la lingüística històrica catalana, voldria referir-me a algunes de les contribucions que en les dues darreres dècades s'han fet des dels estudis lingüístics de les edicions de textos a la història de la llengua catalana entre l'Edat Mitjana i la Renaixença, tenint en compte una mostra representativa d'aquest material. En aquest sentit, comptem amb edicions de textos memorialístics i privats,¹ litúrgics,² homilètics,³ pietosos i hagiogràfics,⁴ científics i tèc-

¹ Geli, Anglada; Simó; Moran; Casanova, *Memòries*; Escartí; Martí Mestre (*El "Llibre de Antiquitats"*).

² Seguí Trobat (*El català*).

³ Emili Casanova (*Sermó* 421-25); Bernadas.

⁴ Riera i Sans; Cahner (*Joan Baptista Anyes*); Seguí Trobat ("Aproximació" 29-46).

nics,⁵ administratius,⁶ epistolars,⁷ historiogràfics,⁸ pedagògics,⁹ teatrals¹⁰ i de literatura popular,¹¹ pertanyents, doncs, a diferents gèneres i registres, i de procedència geogràfica diversa.

Una de les problemàtiques de l'època moderna és la interferència del castellà i el procés de castellanització, de la qual cal determinar-ne objectivament el grau i la intensitat. Les edicions i estudis lingüístics generalment han tractat aquest tema, i gràcies a això avui en tenim un coneixement més fonamentat.¹² Pel que fa als usos lingüístics, si bé la nostra llengua hagué de conviure amb la introducció progressiva del castellà, el català continuà essent la llengua parlada de la immensa majoria dels catalans, valencians i balears i es mantingué com a llengua escrita en un ampli ventall de gèneres, cultes i populars. Així, cenyint-nos als documents ací considerats, el català perviu en els rituals de sagraments (Seguí *El català*); és la llengua de predicació dels missioners franciscans del monestir d'Escornalbou fins la seua exclaustació el 1838, i és utilitzada en la predicació a tot Catalunya durant aquests segles (Bernadas 136-138), com a les Illes Balears i en part al País Valencià. El català era igualment una llengua normal en el registre tècnico-científic, almenys a Catalunya i a les Illes (Mesquida 4-6; Mascarella, Sitjar 20-21), i el mateix podem dir del registre jurídic-administratiu a tot el domini lingüístic.

Quant a la genuïtat del català escrit i al grau d'interferència del castellà, es noten variacions, segons la data, el tipus de text i el nivell d'anàlisi lingüística, però la castellanització no supera mai els aspectes genuïns i la catalanitat essencial dels textos.

En el nivell fonètic la influència del castellà és gairebé inexistent, i en el gràfic és escassa; es redueix pràcticament als casos de la grafia *ñ* o *ñy* en la palatal nasal, i *ch* per a la palatal africada.

La interferència castellana es manifesta més en la morfosintaxi¹³ i

5 Prats, Rossich; Miralles, Cantallops; Mascarella i Rovira, Sitjar i Serra; Vidal Mascaró; Mesquida Cantallops.

6 Montoya; Martí Mestre (*Les Ordinacions*); Torres i Torres; Caria; Cano Ivorra; Beltran Zaragoza; Fresquet Fayos; Villafranca Giner.

7 Vidal Colell.

8 Duran.

9 Marqués, Rossich.

10 Morell; Massip, Massip; Vila; Prat, Vila; Butinyà, Prat, Vila; Munar i Munar.

11 Pellicer Borràs; Casanova (*"Els mestres de València"*); Reus i Belmar; Martí Mestre (*Literatura*).

12 Cal comptar també amb les aportacions monogràfiques, com les de Rolf Eberenz i de J. Corbera.

13 Per exemple, recordem, les preposicions febles davant la conjunció *que*, així com l'omissió de la conjunció *que* i del pronom relatiu; possiblement la profusió amb *que* s'utilitza la preposició *a* amb el complement directe personal, encara que en la llengua medieval ja n'hi ha casos (cf. Meier; Rohlf 1971; Perera i Parramon); possiblement alguna construcció de relatiu com l'ús de l'article entre la preposició i el pronom relatiu *què*;

en el lèxic,¹⁴ però sense assolir mai quotes de gran intensitat. Alguns castellanismes són merament literaris i no devien atènyer l'ús oral. Segurament, s'expliquen pel prestigi de la llengua veïna i per la influència de la formació gramatical castellana dels autors (cf. Vila 53-54; Bernadas 71; Seguí, *El català* 54; Serra 55).

Aramon i Serra apuntava encara un altre fenomen que la història lingüística catalana hauria d'examinar a fons: la diferenciació dialectal que es produeix durant aquests segles. En efecte, els estudis lingüístics que acompanyen les edicions, en major o menor grau segons el tipus de text, dediquen atenció als elements dialectals dels textos.

Alguns autors incideixen especialment en la riquesa que proporciona a l'anàlisi lingüística la combinació de la sincronia i la diacronia. Andreu Beltran, des del punt de vista de la dialectologia diacrònica, es proposa d'investigar l'evolució lingüística dels trets que particularitzen els parlars del nord del País Valencià, a través de textos dels segles XVII, XVIII i XIX, sense renunciar a les dades directes sobre la llengua actual de la zona. D'una manera similar, M.A. Cano i M. Torres es plantegen d'estudiar, respectivament, la llengua d'Elx i d'Eivissa del segle XVII, sense perdre de vista el referent de la llengua actual. Cano (13) comprova que la gran variació de la llengua d'avui dia s'ha anat formant en gran mesura al llarg d'aquell període. També Torres (II, 118) troba en les *Reals Ordinacions* d'Eivissa molts casos de dobles solucions lingüístiques que ens informen que el segle XVII és un moment clau de la fragmentació dialectal, en el qual s'estava configurant l'actual mosaic dels parlars catalans.

Els textos de l'època moderna proporcionen també informació sobre paral·lelismes entre els dialectes catalans i sobre àrees dialectals. Com ho comprova M. Torres pel que fa a la concomitància lingüística entre els parlars baleàrics i els occidentals, els quals comparteixen el caràcter d'àrees isolades i posteriors, així com l'afinitat entre el valencià i l'eivissenc, per raons geogràfiques i històriques. M. A. Cano, per la seua part, constata les característiques comunes de la llengua de l'antiga Governació d'Oriola, comparant els textos d'Elx amb els d'Elda i

el relatiu possessiu *cuyo, cuya*; l'ús de l'adjectiu interrogatiu i exclamatiu *que* pel gènus *quin*; perifrasis d'obligació com *tenir que* + infinitiu o *ser precís que*; alguns adverbis, com *alrededor*, *antes*, *después*, *luego*, *quisà*, *entonces*, *abí*, *ademés*, encara que sovint en convivència amb les formes catalanes corresponents; preposicions (*hacia*, *acerca*, *hasta*, *alrededor de*), conjuncions (*pués*) o indefinits (*demés* 'altres', *vários*).

¹⁴ Els castellanismes lèxics solen estudiar-se prou detalladament en les edicions ací estudiades, contextualitzant-los en la seua època, distribuint-los per camps semàntics, tractant les problemàtiques de les adaptacions al català, de les derivacions i de la convivència amb els corresponents sinònims catalans, de vegades provocant-hi restriccions o especialitzacions semàntiques.

Oriola estudiats per B. Montoya. D'una altra banda, la situació del monestir d'Escornalbou, al Baix Camp (subdialecte tarragoní), té gran importància per a l'estudi lingüístic i dialectal del manuscrit, ja que permet a J. Bernadas investigar la situació de la llengua catalana al segle XVII en una zona de frontera entre els dos grans blocs dialectals catalans.

Però, en contra del que en una aproximació superficial podria semblar, no tot és dialectal en els textos catalans de l'Edat Moderna. En el català escrit dels segles XVI, XVII i XVIII, en grau variable segons el tipus i el gènere del document, conviuen elements catalans genuïns de caràcter supradialectal, que proven l'existència d'un patró lingüístic català superior de la variació de la llengua parlada del moment. Aquest model lingüístic en part és la continuació de l'estàndard cancelleresc (cf. Moran 295, 318-319; Miralles, Cantallops, 125; Mesquida 134; Seguí, *El català* 52-54) i és deutor també de la formació llatina d'alguns autors, dels documents notariais i administratius, dels hàbits lingüístics dels escriptors i impressors (cf. Bernadas 136-137, 317; Serrà 51-52; Rafanell 82-89) i del record dels nostres clàssics.¹⁵ El model llatí unit a un estil natural i no afectat conferia al català del Renaixement un aspecte modern, que es pot apreciar en els escrits cultes d'aquella època, com els *Col·loquis de Tortosa* de Cristòfor Despuig (Duran 24-26), els epistolaris (Cahner, *Epistolari* 25-26) o la *Història de València* de Pere Antoni Beuter. En els textos dels segles XVII i XVIII es deixaran notar, sobretot en els registres pròpiament literaris, els nous corrents estètics, com ara el Barroc d'inspiració castellana, amb la introducció de nombrosos castellanismes en la llengua literària, considerats sovint com un enriquiment d'aquesta,¹⁶ però no es perdrà mai el referent lingüístic tradicional català.¹⁷

¹⁵ Recordem, per exemple, que Lluís Galiana proposà a Carles Ros la publicació d'una ambiciosa col·lecció d'obres literàries valencianes clàssiques. El mateix Carles Ros va reeditar l'*Esplai* de Jaume Roig. El canonge Teodor Tomàs va reeditar la *Vida de la sacratíssima Verge Maria* de Miquel Peres, l'any 1732, i la *Vida de santa Caterina de Sena* traduïda per Tomàs de Vesac, el 1736. A més aquestes edicions proven que en ple segle XVIII, a València, hi havia un públic potencial que rebria amb gust aquesta mena d'obres.

¹⁶ Vegeu, per exemple, les paraules de Baldri Reixac en el tom I de les seues *Instruccions* a favor de la introducció de manlleus lèxics en català (Marqués, Rossich (CX)). Des de València, Marc Antoni d'Orellana atribuïa la "millora" del valencià modern en gran part també als manlleus castellans, a més dels italians i llatins.

¹⁷ Andreu Vidal Mascaró (41-42), a propòsit de l'*Art de la cuina* del menorquí Francesc Roger (segle XVIII), parla de l'esforç dels dos escriptors del llibre "per tal de trobar un to adequat d'expressió formal," i remarca la fidelitat lèxica respecte a les obres catalanes de cuina clàssiques (49). També Bernadas es refereix a la preocupació gramatical i lèxica dels autors de la *Doctrina christiana* d'Escornalbou, la qual manté en general una grafia tradicional i coherent. Igualment, Casanova (*Memòries d'un capellà* 15), troba en mossèn Esplugues la combinació dels elements col·loquials de la seua època amb els propis de la tradició lingüística "apresa en els llibres notariais i eclesiàstics." La tradició de la llengua escrita catalana arribava també als textos populars, com els entremesos, on, segons constata Serrà Campins (51-52), al costat de les formes dialectals, se'n troben d'altres pròpies de la llengua literària comuna.

Així, per exemple, es fa servir l'ortografia tradicional. En fonètica és rara la caiguda de la *-a* final dels proparoxítons acabats en *-ia*, corrent en balear i en rossellonés. Igualment, en els textos formals no hi ha confusions entre *a* i *e* tòniques, confoses en balear en el so [ə] (cf. Torres 54; Mesquida 88), encara que en textos més populars sí que es confonen (Vidal Mascaró 38). En diversos documents dels segles XVII i XVIII es nota un esforç per conservar en l'escriptura la *-r* final, que ja no devia articular-se, fins i tot en el plural *-rs* (Prats, Rossich 38; Torres 84-85; Mesquida 89; Bernadas 37). Igualment, en escrits orientals es manté la *-n* etimològica en els plurals plans en N'S: *órdenes*, *hòmens* (Marqués, Rossich CV; Simó 16; Prats, Rossich 36; Moran 308; Mesquida 91; Caria 51), encara que també hi ha casos de pèrdua, d'acord amb la pronúncia real, com en *asses*, per *àsens* (Prat, Vila 121).

En els nivells morfològic i sintàctic, predominen les formes etimològiques dels possessius femenins, ja obsoletes en la llengua parlada, *mia*, *tua*, *sua*; en alguns textos fins i tot són les úniques, com en la *Doctrina christiana* d'Escornalbou (Bernadas 45) i en les *Ordinacions* d'Eivissa (Marqués, Rossich CV; Torres 99-103). En alguns documents dels segles XVII i XVIII, tant del Principat com del País Valencià i de les Illes, es conserven, amb major o menor grau, exemples del possessiu *llur*, *llurs*, encara que no sempre ben usats (Moran 311; Torres 101-02; Cano 79), car segurament ja no eren vius oralment en aquests parlars. També té caràcter formal l'ús del relatiu compost article + *qual* (Moran 318), que es troba en la majoria de textos de l'època. En escrits valencians del XVII es documenten encara algunes mostres del numeral femení *dues* (Fresquet 35).

D'una altra banda, es refusa generalment el pretèrit perfet perifràstic. Molts textos pràcticament només utilitzen el perfet simple, encara que el perifràstic ja era conegut oralment, i, de fet, apareix en els documents més populars (Simó 32; Reus 27; Martí, *Literatura* 132).¹⁸ En el present de subjuntiu en els textos orientals les formes noves en *-ia*, base de les actuals en *-i*, alternen amb les tradicionals (Prats, Rossich 37; Prat, Vila 122; Bernadas 46).

En els documents balears els exemples d'article salat són realment escassos, la qual cosa demostra, com diu C. Simó (28), la consciència dels escriptors del caràcter no literari d'aquesta forma. Tret d'algunes excepcions més populars, com un dels manuscrits del receptari de cuina de Martí i Oliver (Miralles, Cantallops 105), es fa servir només per descuit (Simó 28; Torres 93-96) o en contextos especials com dites populars, frases fortament lexicalitzades (Vidal Mascaró 44) o en boca

¹⁸ En l'obra teatral mallorquina del segle XVIII *Resurrecció de Christo Jesús*, de caràcter més culte, gairebé sempre es fa servir el perfet perifràstic, amb un sol cas del simple (Munar 242).

de personatges d'extracció social humil, o connotats negativament (Reus 27).

En els textos formals es troben trets sintàctics llatinitzants, com oracions d'infinitiu en comptes d'oracions subordinades substantives amb el verb en forma personal, construccions absolutes de gerundi i de participi amb valor adverbial, exemples abundants de veu passiva no pronominal, o l'hipèrbaton llatí, així com expressions llatines pròpies del llenguatge jurídic-administratiu (Marqués, Rossich CVIII; Torres 107-108, 132-140; Martí, *Les Ordinacions* 112-13; *El "Llibre"* 191-93; Mesquida 110).

Dins del País Valencià, com segurament també dins de Catalunya en relació amb Barcelona, València devia exercir una certa influència anivelladora sobre els altres dialectes del país. De vegades, aquest influx no passaria de la llengua escrita, com és el cas de les mostres d'apitxament gràfic que es documenten esporàdicament en textos valencians de zones distingidores (cf. Cano 36-37). I possiblement també dels diftongs creixents *hui*, *huit*, *huitanta*, que conviuen amb *vui*, *vuit*, *vuitanta* en documents administratius de les comarques castellonenques septentrionals dels segles XVII i XVIII, així com de la desinència *-e* de la 1ª persona del Pres. Ind. dels verbs de la primera conjugació i de la desinència de 3ª persona *-a* (< -AT), les quals predominen en aquests mateixos textos sobre les terminacions *-o* i *-e*, que són les pròpies de la zona (Beltran 281-83, 359-70, 453-54). Encara que Beltran sembla inclinar-se per aquesta alternativa, no descarta totalment la possibilitat que aquestes formes dels textos nord-castellonenques de l'època moderna, avui estranyes a la zona, no ho fossen tant aleshores, i convisquessin en la llengua oral amb les que finalment acabarien imposant-se. En aquest cas, si es tractés de formes efectivament importades, estaríem en presència d'un segon nivell en l'escala de la influència lingüística exercida des dels centres de prestigi en l'interior d'una mateixa llengua:¹⁹ l'accés a la llengua parlada de les formes noves però sense la força suficient per substituir totalment les formes locals, i amb una reversió posterior del procés, després de no haver-se completat el canvi.

Un altre cas que es podria situar en uns paràmetres similars seria, segons M. A. Cano (36-37), la realització [jʃ] a l'Elx del segle XVII: davant l'avanç de la grafia *ix* sobre *x* en posició intervocàlica en documents il·licitans d'aquell segle, l'autora pensa que al llarg del XVII s'hi va anar introduint, possiblement des de València, la realització [ʃS], però sense arribar a completar-se el canvi.

És clar que les formes procedents d'una àrea de prestigi poden acabar imposant-se en la llengua parlada en els altres dialectes. Així,

¹⁹ En el cas de *-a* (< -AT) en els documents castellonenques del nord cal comptar no únicament amb la possible influència de València, sinó també amb la de Tortosa.

segons B. Montoya (233-38), el canvi confusionari de la preposició *ab* a *en* irradiaria des de la ciutat de València a l'extrem meridional del país. Igualment, la reintroducció de la *-r* final es propagaria des de València per quasi tot el País Valencià (Montoya 223-26).

Però no sols València exercia les funcions de centre irradiador de novetats lingüístiques dins del País Valencià. A escala menor, altres capitals no deixarien tampoc d'influir dins àrees geogràfiques menors. En l'interior de l'antiga Governació d'Oriola, la seua capital, amb el prestigi consubstancial a tot parlar capitalí, devia exercir també d'àrea focal, irradiant durant l'època foral característiques lingüístiques a la resta de la Governació. Per exemple, l'extensió de l'increment [-estre] en els verbs de la segona conjugació, del sistema adverbial de lloc *aquí - ahí - allí*, de clara influència castellana, o de la combinació pronominal *se* (CI) + CD de 3ª persona, també d'origen castellà, que avui caracteritzen bona part del subdialecte alacantí, els entén Montoya (228-33) com a estesos des d'Oriola durant l'època moderna.

Però és evident que, a pesar dels processos d'anivellament lingüístic, els elements dialectals de cada zona no estan absents en els textos catalans dels segles XVI, XVII i XVIII, i ens permeten copsar l'estat intern de la nostra llengua en aquell període, en les seues diferents varietats geogràfiques. Sense ànim d'exhaustivitat, vegem-ne alguns dels més conspicus que es troben en les edicions. En els documents orientals són normals les mostres gràfiques de la confusió entre *a/e* i *o/u* àtones. També hi ha assimilacions a la *o* tònica del tipus de *vostro, cotxo, ondo* (Simó 14; Prats, Rossich 36), i menys sovint elisió de [ð] àtona seguida de *r*: *britat* 'veritat' (Vila 54). Hi ha alguns exemples de l'ús de la preposició *en* en comptes de *a*, la qual de vegades adopta la forma *an* (Simó 31; Prat, Vila 122; Bernadas 75; Seguí 36), si bé aquesta forma, encara al segle XVIII, en els textos més formals era sovint refusada com a vulgar o dialectal.

En algun escrit del XVIII consta també la combinació *en* (o *an*) + *a* davant el CI (Prat, Vila 122). En els textos orientals no falten tampoc els exemples de confusió entre *ab* i *en* (Simó 31; Prat, Vila 122; Butinyà, Prat, Vila 202). Algun text mostra la fusió *li ho* en *li* (Bernadas 88), com ocorre avui dia col·loquialment al Principat.

En textos rossellonesos i de l'Alt Empordà es fa palès el canvi de la *o* tancada tònica a *u*: *cum, tut, sarrú* (Geli, Anglada 26; Vila 53). Baldiri Reixac, nascut al Baix Empordà, empra al segle XVIII el numeral *desanon* (Marqués, Rossich CXII).

Igualment, en rossellonès es documenta la desinència *-i* en la 1ª persona del present d'indicatiu i la tonicitat dels pronoms personals posposats al verb (Vila 54), tret aquest que també s'observa en textos mallorquís rimats (Munar 239).

En els textos balears podem observar:

- Mostres de la pronúncia africada de la palatal sonora en mots que la resta del català oriental pronuncia amb la fricativa [ʒ].
- Mostres de la pronunciació ioditzant dels descendents del llatí *Ly*, *C'L*, *G'L*, encara que generalment amb vacil·lacions; en textos més formals s'evita (Torres 1991:83; Mesquida 90). També es troba en algun text del català central (Butinyà, Prat, Vila 202).
- Monoftongació de *QUA* i *GUA* en [ko] i [go], que també s'evita en els textos més cultes (Mesquida 89; Munar 238). Aquest no és un tret exclusiu del balear, car també es dona en altres indrets (cf. Beltran 280-281).
- Pèrdua de la /z/ intervocàlica en alguns mots (Miralles, Cantallops 99; Vidal Mascaró 43).
- Vocalització en [w] de [l] implosiva: *scaufar*, *aumut* (Miralles, Cantallops 41; Vidal Mascaró 41). En textos formals es manté invariable (Mesquida 90).
- Desinència -ø en la 1ª persona del Pres. Ind. de la 1ª conjugació i en les persones rizotòniques del Pres. Subj. de la 1ª conjugació.²⁰ És un tret arcaïtzant conservat en balear.

En els textos valencians observem:

- Tendència occidental a obrir *e* en *a* en posició pretònica, sobretot inicial.
- Des del segle XVIII apareixen exemples de la combinació CI + CD en els pronoms personals de 3ª persona: *li'l*, *li'ls*, *li la*, *li les*.
- Es nota l'inici de la decadència de l'ús dels pronoms adverbials *en*, *hi*, des del segle XVI, si bé durant l'època moderna conserven encara més vitalitat que en valencià actual.
- Els demostratius no reforçats s'imposen progressivament sobre els reforçats, des de mitjan segle XVI,²¹ però sense triomfar del tot fins al segle XIX.

²⁰ Encara que també es documenten mostres de les desinències -e, -a i -o, la darrera només en el present d'indicatiu (Torres (123, 125); Mesquida (102); Reus (27); Seguí (*El català* 32-33, 42); Munar (241-42), que indicarien una certa vacil·lació antiga, possiblement no limitada a la llengua escrita. En l'*Art de la cuina* menorquí del segle XVIII es recorre de forma sistemàtica en el present de subjuntiu a les terminacions orientals -ia, -ien, i a la reduïda -i (Vidal Mascaró 47), que s'ha generalitzat modernament en aquest subdialecte.

²¹ No deixa de sorprendre l'ús copios que se sol fer en els textos del Principat i de les Illes dels segles XVII i XVIII dels demostratius no reforçats, que sovint superen els reforçats, en contrast amb la situació actual de la llengua en aquests parlars. En algun cas apareix el neutre *esto*, de clara influència castellana (Simó 27; Miralles, Cantallops 108-109; Vidal Mascaró 44; Reus 27; Munar 241). Fins i tot admetent-hi hipotèticament encara un cert ús en la parla d'aquestes formes, aquest no assoliria mai les quotes reflectides en els textos. Per això devia ser fonamentalment un tret propi del llenguatge escrit, usat

- Numerals valencians *dèsset* (*dèssat*), *dihuit* (*díguit*), *dènou* (*dènaou*).
- Reducció vocàlica en l'imperfet d'indicatiu dels verbs de la 2ª conjugació amb hiatus: *fia*, *fea*, *dia*, *trea*, *vea*, ja des del segle XVI.
- Tendència a l'extensió analògica de la velar [k] en els verbs de les conjugacions 2^a i 3ª pura, sobretot des dels segles XVII i XVIII.
- La forma *eres* en la 2ª persona singular del Pres.Ind. del verb *ser*, ja al segle XVI (Riera 30).²²
- Introducció de l'imperfet de subjuntiu en *-ra*, des del segle XVI, però en convivència amb les formes en *-s*, predominants en molts textos, i encara documentades al segle XVIII.²³
- Incoatiu en *ix*, que s'imposen progressivament sobre els formats amb la vocal temàtica *e*.
- Tendència a especialitzar amb valor locatiu la preposició *a* per a indicar direcció, moviment, i *en* per a assenyalar situació, repòs.
- Casos de la preposició confusionària *en* per *ab*, encara que la norma culta tendeix a mantenir el clàssic *ab*.
- Substitució progressiva de la preposició *ab* per la confusionària *en*.
- Ús habitual de la preposició *per a* i de la conjunció final *per a que*.²⁴
- Generalització del sufix *-iste*, a partir del segle XVII (*un pianiste*, *una pianista*).

En documents siscentistes de l'antiga Governació d'Oriola es troben característiques del subdialecte alacantí, com la metàtesi [jɾ] > [ri], l'increment dental *t* en verbs de la 2ª conjugació (*coneixtre*, *pareixtre*, *naixtran*), el possible emmudiment de la *-d-* intervocàlica (*cada* > *ca*), que si bé es dona en tot el valencià, en aquesta zona és on actualment mostra una major intensitat; la inversió *ha hi* per *hi ha*, la combinació pronominal acastellanada *se* (CI) + CD de 3ª persona (tipus *se'l* per *li'l*), o l'obertura del diftong [ow] > [aw] (Montoya; Cano).

en part amb intenció estilística per atorgar un to més elevat al discurs (cf. Vidal Mascaró 44), i en part simplement per tradició, com ho demostra el fet que aparega també en textos de caràcter popular com els *Succesos de Barcelona* (1822-1835) (cf. Moran 309-10). A més de la tradició catalana i llatina, potser no hi convé descartar una possible influència del model castellà.

²² Es documenta des de finals del segle XV. Segons Casanova (*Evolució* 475), des de mitjan XVI era usada ja, oralment i per escrit, per tots els valencians, exceptuant-ne, potser, la diòcesi de Tortosa.

²³ En alguns documents valencians, fins i tot del segle XVII, només es fan servir els imperfets de subjuntiu en *-s* (Martí, *Les Ordinacions* 73-74; Villafranca 227), possiblement considerats més cultes que les altres formes (cf. Montoya 242). Al XVIII, però, s'imposen ja les formes en *-ra*.

²⁴ Aquestes formes es troben igualment en el sermonari d'Escornalbou, on segurament s'expliquen com un tret nord-occidental (Bernadas 75-77). També apareixen, en grau variable, en els textos orientals de l'època (Simó 29-31; Mesquida 118), però no sempre ben usades (Torres 205; Prat, Vila 122), cosa que provaria que s'hi tractava, almenys en part, d'un ús artificios, potser castellanitzant.

El mateix podem dir respecte als documents del nord del País Valencià editats i estudiats per A. Beltran. Als trets que ja hem citat amb anterioritat, podríem afegir pel que fa a la fonètica algunes mostres de despalatalització de /ʃ/ (> [s]), així com la realització ioditzant de la palatal sonora [j̥], la qual es documenta també en el manuscrit d'Escornalbou, d'acord amb la pronúncia d'algunes comarques del català nord-occidental i del tarragoní (Bernadas 32). Als trets morfo-sintàctics i fonètics cabria afegir, tant en aquesta com en les altres varietats, els nombrosos particularismes lèxics.

Juntament amb els trets dialectals, els textos catalans de l'Edat Moderna palesen la tendència al decandiment d'algunes construccions i formes d'arrels medievals, sense que s'arribe sempre a la seua desaparició total. És el cas de:

- L'article personal *en, na* en valencià.
- Disminució de l'enclisi pronominal amb el verb en forma personal.
- Alguns indefinits: *altri, quiscú*.
- Alguns adverbis com *adhbuc, dessús, prest, pus, tantost, tostemp*, encara que alguns perviuen dialectalment.
- Triomf dels perfets febles sobre els antics perfets forts, si bé encara en resten alguns, com *dix*, molt utilitzat durant aquests segles, i altres que han perdurat fins als nostres dies, com *fonc, veren*.
- Minorització i substitució progressiva dels condicionals en *-ra* pels més estesos en *-ria*, bé que els primers encara perviuen als segles XVII i XVIII, sobretot en l'apòdosi de les oracions condicionals.
- El futur separable.²⁵
- La possibilitat d'intercalació d'elements entre els dos constituents dels temps verbals compostos: "havia *ja* fet envelar," "los havia *també* usurpat," "havia *bé* menat les cols."²⁶
- La construcció *ser* + participi passat en els temps compostos de perfet, sobretot des del segle XVII, si bé sense arribar a desaparèixer en molts textos. Potser es nota una major resistència en l'ús d'aquesta estructura en determinats dialectes, com el balear.
- La concordança del participi passat dels temps compostos amb *haver* amb el seu complement directe, sobretot quan aquest no és un pronom feble, però sense que es perda totalment.
- La conjunció final *perquè* en valencià.

²⁵ Si bé decau considerablement després del període medieval, encara se'n troben algunes mostres esporàdiques a la segona meitat del segle XVII, i no únicament en el llenguatge conservador de l'administració: "Y assentar-los-ha en les llistes y los llibres," "Passar-lo-han los atalladors" (Martí, *Les Ordinacions* 75), sinó també en fragments en estil directe de processos criminals: *dir-li-be* (Fresquet 38).

²⁶ Exemples del *Libre de Antiquitats* de la Seu de València, on només se'n troben al segle XVI, però ja no al XVII (Martí, *El "Libre"* 197).

Els estudis lingüístics de textos apliquen el mètode filològic, que tracta de conèixer l'estat de la llengua antiga a través dels testimonis documentals, de vegades, com ja hem vist, combinat amb les dades sincròniques. En les recerques més minucioses se sol emprar també el mètode quantitatiu, és a dir, la quantificació de les ocurrences dels diferents fenòmens o unitats lingüístiques. Aquestes dades són valorades en vistes a la interpretació contrastiva de l'estat de la llengua antiga i del canvi lingüístic. Per exemple, M.A. Cano (36), a través de l'anàlisi quantitativa de les grafies de /n/, conclou que el canvi del dígraf tradicional *ny* per la grafia castellanitzant *ñ* es fa amb el pas intermedi de *ñy*, i a través de mots iguals o semblants als castellans.

En aquests tipus de treballs filològics de l'època moderna es troben, efectivament, aportacions a l'estudi del causalisme, de la interpretació i de la cronologia dels canvis i dels fenòmens lingüístics antics, no observats o poc estudiats en català. La descripció d'aquests fenòmens i processos ha de servir per obrir la porta a futures recerques monogràfiques.

Per exemple, en aquesta època s'introdueixen en els textos les formes reforçades dels pronoms febles, i es constata la influència del context fonètic en l'establiment de les diferents variants. La reducció dels pronoms febles vingué determinada, doncs, per l'entorn fonètic on es feien servir, depenent especialment de la naturalesa de l'element precedent, quan aquest acabava en vocal. Entre els mots acabats en vocal que precedeixen el pronom es nota una major influència dels mots àtons en la reducció dels pronoms, amb els quals es fusionen en una única seqüència àtona, i entre els tònics els aguts, probablement per la major intensitat de la vocal tònica sobre el clític pronominal (cf. Martí, *El "Libre"* 125-136; Cano 54-69; Beltran 319-328). També les formes reforçades inicien el seu desenvolupament en el context postvocàlic, especialment darrere de les vocals *e*, *i*. Darrere la primera afavorí la pròtesi vocàlica en el pronom el timbre idèntic de la vocal del mot precedent. Per exemple: "la guarda que *el* donarà" (Martí, *Les Ordinacions* 160). Darrere la *i* la realització semiconsonant [j] provocà la pròtesi de la *e* del pronom. Exemple: "y *els* a pagat," "y *els* demanà" (Cano 57, 60). A partir d'ací, les formes reforçades s'estenen al context postconsonàntic, amb mostres ja del segle XVII. Per exemple: "quant *es* torna" (Martí, *El "Libre"* 134), "dit alguasil *em* requeri" (Cano 69).

És curiós el cas del pronom *se*, que en textos valencians dels segles XVII i XVIII, tant del centre com del nord i del sud, es documenta sovint en forma reforçada *es*, seguint una tendència semblant als pronoms *el* i *els* a especialitzar-se segons el context, però que actualment en aquests parlars, a diferència dels pronoms derivats d'ILLE, pràcticament és inexistent en la llengua parlada. A aquest respecte, Cano Ivorra (64) apunta la possibilitat d'un canvi posterior de signe contrari que impe-

di la consolidació del procés cap al triomf de la forma reforçada, canvi que podria estar afavorit pel model castellà *se*.²⁷ Per la seua part, A. Beltran creu veure més aviat en els casos de *es* en documents del nord valencià, on sembla que són menys nombrosos que en els textos il·licitans i centrals, un fenomen exclusivament de la llengua escrita, pel coneixement dels escriptors de l'estat de la llengua en altres llocs.

Durant aquest període es documenten també les variants reforçades de l'article masculí, però sembla que la seua distribució formal no coincideix plenament amb els pronoms febles derivats d'ILLE. M. A. Cano constata en els textos il·licitans del XVII que si les variants pronominals es diversifiquen segons l'entorn fonètic, les formes reforçades de l'article s'introdueixen en tots els contextos, fins i tot en posició interconsonàntica (C - C) i entre consonant i vocal (C - V), on no ho fa el pronom *el*. Les dades d'altres textos, com el *Libre de Antiquitats* o les *Ordinacions de la costa marítima*, també semblen ratificar la tendència a consolidar més ràpidament i àmpliament la forma reforçada de l'article masculí. I, de fet, durant els segles XVIII i XIX triomfa en valencià el procés progressiu cap a l'eliminació de les variants *lo*, *los* en l'article masculí (cf. Casanova, *Memòries* 18).

D'una altra banda, sembla que en la reducció de la forma plena de l'article *lo* influí també el context vocàlic següent, fins i tot més que el precedent (cf. Martí, *El "Llibre"* 114-15). Seguint amb l'article, en els textos d'aquest període no consta encara la contracció de l'article masculí en combinació amb la preposició *per*, però sí amb les preposicions *a* i *de*. Finalment, sobretot al segle XVI, s'observen diferències respecte a la llengua actual en l'ús o estalvi de l'article (Martí *El "Llibre,"* 119-23).

Els estudis lingüístics de les edicions ens ofereixen dades valuoses per al coneixement de l'evolució dels relatius durant aquests segles, marcada a grans trets per:

- La tendència a substituir progressivament, des de mitjan segle XVI, el pronom relatiu *qui* per *que*, sobretot en les oracions adjectives, però també, encara que més lentament, en les substantives precedit d'un determinant. En els textos balears és on millor es manté el relatiu *qui*.
- La tendència popular a usar el pronom relatiu *que* sense preposició amb funcions circumstancials.
- La tendència popular a atorgar al pronom relatiu *que* un valor merament conjuntiu, tendent a reservar la funció anafòrica i sintàctica del relatiu a un pronom demostratiu o personal.

²⁷ De fet, també els textos d'Elx del segle XVII estudiats per Cano Ivorra presenten *em* entre consonants i *t* darrere vocal, contràriament a l'ús actual en la zona, que ha generalitzat les formes plenes *me* i *te*, respectivament.

²⁸ Usats sobretot amb referència a Déu (*Nostre Senyor*) i a la Verge Maria (*Nostra Senyora*).

- Quan l'antecedent és tota una oració o text anterior global la fórmula *la qual cosa* tendeix a ser substituïda per d'altres més simples: *lo qual*, *lo que*.
- En les oracions de relatiu substantives genèriques o abstractes de cosa es nota la tendència a substituir el demostratiu neutre *allò*, o el més antic *ço*, que figura davant el pronom relatiu *que*, per l'article *lo* (*lo que* en comptes d'*allò que* o *ço que*); de vegades, sobretot darrere vocal, transformat en *el*. D'altra banda, això ve a confirmar que l'evolució normal de l'article *lo* era vers *el*, i de la construcció relatiu abstracta de cosa vers *el que*. També en les construccions de relatiu substantives de persona el determinant que precedeix els relatius *qui*, *que* és normalment l'article, i no els demostratius, a diferència de la situació medieval.

Quant a possessius s'observa un ús destacat de les formes àtones, que en alguns documents superen l'ús de les tòniques. És prou usual fer servir els possessius de 1^a i 2ª persona de diversos posseïdors (*nostre*, *vostre*), anteposats al nom, sense article. En el *Llibre de Antiquitats* es nota que no porten mai article quan modifiquen determinats substantius (*senyor*, *senyora*,²⁸ *rei*, *redemptor*, *pecat* i *venerable mossén Simó*), i no en solen portar tampoc davant *Sant Pare* i *església*. Són noms que designen ens molt concrets i coneguts, generalment únics o tinguts com a tals. Per això la doble determinació que afegeix l'article potser es veia com a innecessària. M.A. Cano (1995:78-79) troba fins i tot alguns exemples del possessiu *seu* no precedit d'article, cosa raríssima en català: "tendrà *seu* forn propi," "per *seus* menesters."

Són també interessants les observacions sobre morfologia i sintaxi de les preposicions, com ara sobre l'ús de les construccions *al* o *en* + infinitiu temporal, que complementen i matisen les conclusions d'estudis anteriors (Martí, *El "Llibre"* 218-220; Cano 92). També es tracta, sobre locucions prepositives, sobre contactes preposicionals (*de a*, *de en*, *de per*) (Martí, *Les Ordinacions* 226), sobre convivència de preposicions més o menys equivalents, com *après* i *deprés*, *cap a*, *devers*, *envés* i *vers*, *fora* i *defora*, *sens* i *sense*, etc.; o entre les preposicions simples i les locucions formades amb la preposició *de*, del tipus de *després* / *després de*, *damunt* / *damunt de*, *darrere* / *darrere de*.

En fonètica, les interpretacions es fonamenten sempre sobre les grafies, cosa que requereix prudència i no perdre de vista les limitacions del codi gràfic en la interpretació de la realitat fonètica. M.A. Cano (45-47) observa que el canvi *m* > *r* de l'alacantí possiblement s'inicià en les formes del plural *-ms* > *-rs*, que és on apareix en els textos il·licitans del XVII (*entors* 'entorns', *cars* 'carns'). La mateixa autora (37-

²⁹ Sobre la situació històrica de la *-r* en valencià, i en particular en alacantí, vegeu també Colomina (127-37).

38), a través del testimoni gràfic, planteja la hipòtesi que les grafies *ix*, *ij*, *ig* poguessen indicar la pronúncia d'una *i* de suport davant la palatal sonora, és a dir [jɜ], realització que actualment no es dona a Elx. Planteja, per tant, la possibilitat d'una major extensió antiga d'aquesta realització, avui pròpia de part del català nord-occidental. En aquest sentit, A. Beltran (277-78, 295), en l'estudi de documents administratius del nord del País Valencià, pensa que les dades documentals demostren que la realització [jɜ] al nord valencià tenia lloc al XVII en una zona més extensa que l'actual. I a partir dels exemples amb grafies que suposadament representen la variant ioditzada en localitats on actualment predomina [ɜ], avala la teoria que considera aquella variant com a pas intermedi en el procés de fricativització: [dɜ] > [jɜ] > [ɜ].

El mateix Beltran (275-276), a través del testimoni de les grafies, deixa entreveure la possibilitat que la confusió de les consonants [ʃ] i [s] en les comarques castellonenques septentrionals s'iniciés en posició final de mot, on en documents dels segles XVIII i XIX en alguns contextos ja no era significativa la diferència entre els dos sons, mentre que en posició intervocàlica era encara perceptible.

A partir de la distinció general en el sermonari d'Escornalbou entre *b* i *v*, J. Bernadas (17-18) creu molt probable que aquesta distinció fonètica fos molt forta a Escornalbou al segle XVIII, a diferència del moment actual, on el fenomen es troba en regressió en tarragoní. Per tant, caldria pensar que aquesta regressió seria posterior al segle XVIII. Per la seua part, A. Beltran (265-66, 296-97), tenint en compte la distinció gairebé sistemàtica entre *b* i *v* en textos castellonencs septentrionals, dedueix que els fonemes /b/ i /v/ s'hi diferenciaven encara durant el XVIII i principis del XIX. I planteja la hipòtesi de la influència del castellà en un canvi (*v* > *b*) que no s'iniciaria al nord del País Valencià fins al segle XIX, seguint el curs de la immigració procedent d'Aragó.

En textos del valencià central es nota la reintroducció de la -r del grup plural -rs a partir de mitjan segle XVI (Martí, *El "Llibre"* 110). D'altra banda, encara que s'hi manté normalment la -r final de mot, al segle XVI se'n documenten alguns casos d'absència, com ara *monestí*, *adorà-lo* 'adorar-lo', o de possible ultracorrecció: *càlzer* 'calze' (Martí, *El "Llibre"* 101-02), que podrien fer pensar en una probable tendència a la pèrdua de la -r en valencià general, tenint en compte que es perdia en els plurals, si bé possiblement sense arribar a completar-se el procés de canvi, el qual es veuria invertit abans del seu acompliment ple per una tendència de signe contrari (probablement cultista) a preservar la -r final. B. Montoya (223-26) troba mostres d'elisió de -r final i d'hipercorrecció de la mateixa consonant, encara que molt escasses, a l'occident de l'antiga Governació d'Oriola al segle XVII i principis del XVIII, que interpreta com una mostra d'inseguretat en la pronunciació de la -r final.²⁹ Per la seua part, en els documents dels segles XVII

i XVIII del nord valencià A. Beltran (287-92, 296) fa notar l'absència de mostres d'elisió de la -r i es planteja la hipòtesi del manteniment aleshores de la -r final en una àrea major que l'actual, i consegüentment d'una elisió més tardana en aquella zona de la que generalment es considera.

En documents valencians del segle XVI hi ha alguns exemples d'elisió esporàdica de -ns > -s, sobretot en mots aguts: *capellàs*, *processós*, i molt menys en plans: *homes* (Martí 1994:109-10). Potser es devia a l'analogia dels plurals en s (< -R'S) en un moment en què -rs encara s'hi reduïa a s. A Elx al segle XVII encara es documenta la reducció -ns > -s en mots aguts, així com de -ls final a s: *capitos* 'capítols' (Cano 1995:45-46).

Per últim, en relació amb la normativa, l'ús de *deure* + infinitiu com a perifrasa d'obligació és habitual en els textos d'aquesta època, i anteriors, cosa que fa qüestionar-se la tesi de la possible influència castellana en aquest ús. També eren freqüents en la llengua antiga, i es troben en els documents d'aquests segles, la construcció *en* + infinitiu no temporal, rebutjada per la normativa actual, i els infinitius substantivats precedits d'article, sobre els quals hi ha també prevencions normatives.

JOAQUIM MARTÍ MESTRE
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

REFERÈNCIES

- ARAMON I SERRA, Ramon, "Problèmes d'histoire de la langue catalane." *La linguistique catalane*, Eds. Badia i Margarit, A. M. i G. Straka, 1973. 27-80.
- BELTRAN ZARAGOZÀ, Andreu. *El valencià al segle XVIII. Edició i estudi de textos administratius de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1998.
- BERNADAS I TORNÉ, Joan. "Explicació de la Doctrina christiana d'Escornalbou. Edició i estudi lingüístic." Tesi doctoral, U Autònoma de Barcelona, 1993.
- BUTINYÀ, Júlia, Enric PRAT i Pep VILA. "Comèdia de Santa Tecla (Obra hagiogràfica del segle XVIII)." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 32 (1992-93): 195-265.
- CAHNER, Max. *Epistolari del Renaixement*, València, Clàssics Albatros, 1977.
- . *Joan Baptista Anyes: Obra catalana*. Barcelona: Curial, 1987.
- CANO I IVORRA, M. Antònia. *El Llibre del Mostassaf d'Elx*. Edició crt-

- tica i estudi lingüístic*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1995.
- CARIA, Rafael. "Les Ordinacions municipals de l'Alguer (1526)." *Revista de Llengua i Dret* 22 (1994): 45-70.
- CASANOVA, Emili. "Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* en català." *Actes del VIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions d'Abadia de Montserrat, 1986. 467-489.
- . "Els mestres de València de Guerau de Montmajor (1586)." *Studia in honorem prof. Martí de Riquer*, vol. 2. Barcelona: Quaderns Crema, 1987. 57-83.
- . *Memòries d'un capellà del segle XVIII*. Josep Esplugues, rector de Montaverner. València: IVEI, 1989.
- . "Sermó de la Invenció de la Creu, predicat per mossén Rafel Andrada en 1654: Edició i estudi." *III Congrés d'Estudis de la Marina Alta*. Actes. Dénia: Institut d'Estudis Comarcals, 1992. 421-25.
- COLOMINA, Jordi. *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*. Alacant, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, 1985.
- CORBERA, Jaume. "La penetració del lèxic castellà dins el català de Mallorca a l'època de la Decadència (segles XVI-XVIII)." *Randa* (1985): 93-110.
- DURAN, Eulàlia. *Cristòfor Despuig, Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Barcelona, Curial, 1981.
- EBERENZ, Rolf. "El Calaix de sastre del Baró de Maldà i la problemàtica de la Decadència." *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977. 205-21.
- ESCARTÍ, Vicent J. "El dietari de Joaquim Aierdi. Estudi lingüístic i edició." Tesi doctoral, U de València, 1993.
- FRESQUET Fayos, Rafael. "El valencià en la Ribera al s. XVII." *Cabanyilles i el Barroc valencià*. Actes de les II Jornades Culturals. València: Saó, 1999. 27-45.
- GELI, Jordi, M. Àngels ANGLADA, eds. *Sebastià Casanovas i Canut, "Memòries d'un pagès del segle XVIII"*. Barcelona: Curial, 1978.
- MARQUÈS, S., Albert Rossich. *Baldri Reixac, Instruccions per a l'ensenyança de minyons*. Girona: U de Girona, 1981.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim. *Les Ordinacions de la costa marítima del Regne de València (1673). Estudi i edició*. Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- . *El "Llibre de Antiquitats" de la Sen de València. Estudi i edició*. València / Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- . *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica jocosa i satírica*. Edició i estudi lingüístic. València: Denes, 1997.

- MASCARELLA I ROVIRA, Jordi, Miquel SITJAR I SERRA. "Medicina i llengua: reflexions entorn de la llengua mèdica a la muntanya catalana del s. XVIII." E. Raguer i P. Puig, eds., *Textos mèdics catalans (Pediatría i obstetrícia al segle XVIII)*. Ripoll: Centre d'Estudis Comarcals, 1989. 19-27.
- MASSIP, Àngels, J. Francesc MASSIP, eds. *Francesc Vicenç Garcia, "Comèdia famosa de la gloriosa verge i màrtir santa Bàrbara."* Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1987.
- MEIER, Harri. "O problema do acusativo preposicional no catalão." *Boletim de Filologia* 8 (1947): 237-260.
- MESQUIDA CANTALLOPS, Joan-Antoni. *Estudi lingüístic-històric d'un text químic del segle XVII: el "Tractat del salitre" (Palma, 1640)*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics, 1996.
- MIRALLES, Joan, Francesca Cantalops, eds. *Jaume Martí i Oliver, Receptari de cuina del segle XVIII*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- MONTOYA, Brauli. *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna*. Alacant, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, 1986.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep. "Un document familiar català del segle XVIII. Transcripció i comentari lingüístic." *Llengua & Literatura* 2 (1987): 295-319.
- MORELL I MONTADI, Carme. *La famosa comèdia de la gala està en son punt. Edició i estudi*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986.
- MUNAR I MUNAR, Felip. "Una resurrecció teatral del segle XVIII." *Miscel·lània Joan Fuster*. Vol. 8. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994. 231-80.
- PELLICER BORRÀS, Joan E. *La Rondalla de rondalles de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició*. València: Institut de Filologia Valenciana, 1986.
- PERERA I PARRAMON, Joan. "Contribució a l'estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanc* (primera part)," *Llengua & Literatura* 2 (1986): 19-66.
- PRAT, Enric, Pep VILA. "L'entremès del ball dels ermitans." *Miscel·lània Jordi Carbonell*, vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992. 113-87.
- PRATS, Modest, Albert ROSSICH, eds. "El Llibre dels secrets d'agricultura i la prosa catalana a l'època del Barroc." *Miquel Agustí, Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*. Barcelona: Altafulla, 1988. 21-38.
- RAFANELL, August. *La llengua silenciada*. Barcelona: Empúries, 1999.
- REUS I BELMAR, Salvador. "Un col·loqui del metge Rafel Rapó (1645-1710)." *Randa* 35 (1994): 17-43.

- RIERA I SANS, Jaume. *Llibre de Job. Versió del segle XVI*. Barcelona: Curial, 1976.
- SEGUÍ TROBAT, Gabriel. "Aproximació sociolingüística." *Llibre de la invenció i miracles de la prodigiosa figura de Nostra Senyora de Lluc*. Inca: Publicacions del Santuari, 1989. 29-46.
- SEGUÍ TROBAT, Gabriel. *El català en els rituals de sagraments de la diòcesi de Mallorca (1516-1847)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- SERRA CAMPINS, Antoni. *Entremesos mallorquins*. Barcelona: Barcino, 1995.
- SIMÓ, Carme. *Tomàs Amorós, Mallorca, 1740-1800: Memòries d'un impressor*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983.
- TORRES I TORRES, Marià. "Reals Ordinacions de la Universitat d'Eivissa (1663). Introducció, estudi lingüístic i transcripció." Tesi doctoral, U de Barcelona, 1991.
- VIDAL COLELL, M. Àngels. "Florilegi epistolar del segle XVIII." *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. 3. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988. 305-30.
- VIDAL MASCARÓ, Andreu. *Art de la cuina. Llibre de cuina menorquina del segle XVIII*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 1993.
- VILA, Pep. *Teatre català del Rosselló. Segles XVII-XIX*. Barcelona: Curial, 1989.
- VILLAFRANCA Giner, Encarna. "Notes lingüístiques al voltant d'uns processos judicials de Cullera (s. XVII)." *Cabanilles i el Barroc valencià. Actes de les II Jornades Culturals*. València: Saó, 1999. 225-34.